

U eri helikopter ili već kako se previše brižni roditelji nazivaju, vrlo je lako optužiti ih za preteranu zabrinutost ili im govoriti da je sve u redu. Ali ispostaviće se da su roditelji prva najvažnija karika koja će primetiti kada se zaista nešto neobično događa sa detetom kada je njegov razvoj u pitanju.

I neuronauka kaže da razvoj detetovog mozga zavisi od okruženja u kojem raste, ali i od iskustava koja stiže, jednako kao što zavisi od genetike, kaže Snežana Plavšić, psiholog i zdravstvena saradnica Razvojnog savetovišta Doma zdravlja u Leskovcu. Od momenta kada roditelj primeti da sa razvojem nešto nije u redu, do momenta kada stručnjak potvrdi ili ukaže na kašnjenja ili smetnje u razvoju, važno je da protekne što manje vremena.

O tome zbog čega je neprocenjivo da detaljno posmatramo rani razvoj deteta, kako bismo što ranije reagovali i obezbedili potrebnu podršku, Snežana Plavšić kaže: „Rani razvoj je najvažniji period u razvoju ličnosti. Istraživači su utvrdili da čovek oko 50 posto svojih sposobnosti razvije tokom prve četiri godine života, a narednih 30 pre navršene osme godine. To ne znači da se tokom tih prvih godina usvoji toliki kvantum i nivo znanja ili razvije visok nivo inteligencije pojedinca, već da se tokom tih prvih godina u mozgu uspostavljaju glavni putevi učenja. Sve drugo što se uči tokom života biće utemeljeno na toj osnovici. Nauka je snimcima moždane aktivnosti nesporno dokumentovala ogromnu razliku između dece koja su odrastala u zdravom, sigurnom i stimulativnom okruženju i one koja nažalost nisu imala tu sreću.“

Većina neuronskih veza u mozgu gradi se u tom periodu i tada se postavlja osnova za dalje učenje. Prema istraživanjima, da bi se iskoristile ključne faze razvoja mozga, nadoknadila kašnjenja u razvoju u prvim godinama, poboljšao život najugroženije dece, doprinelo prekidanju začaranog kruga siromaštva, nasilja i drugih negativnih pojava u kasnijem životu, ulaganje u rane intervencije je najdelotvorniji odgovor.

Snežana Plavšić objašnjava da je već na rođenju moguće uočiti izvesna odstupanja i kašnjenja u bilo kojoj od oblasti

Kad se nešto neobično događa sa detetom

Kada se porodica suoči sa razvojnim teškoćama, kašnjenjem ili invaliditetom deteta, društvo treba da im ponudi integrisane usluge iz različitih sektora, koje su poznate i kao „rane intervencije“. Prema istraživanjima, u svim zemljama postoji visoka prevalencija razvojnih teškoća u ranom detinjstvu. Rano prepoznavanje i procena potreba za podrškom kod dece sa razvojnim teškoćama pomažu u obezbeđivanju odgovarajućih usluga i drugih vidova podrške

Pišu Ana Mitić i Zorica Marković

razvoja, i zatim započeti program rane intervencije. Ona kaže da roditelji ponekad iz straha i brige odlažu definisanje problema, prihvatajući „utehu“ svoje okoline da će biti sve u redu, a neretko i stručnjaka koji im kažu da je još rano za bilo kakvu podršku.

„Tako se, nažalost često, dešava da tek sa četiri ili šest godina počinjemo intervenciju kod deteta koje ima ozbiljne smetnje. Tada je ishod neizvestan, uglavnom slabiji nego da se sa podrškom krenulo mnogo ranije. Što se tiče sistema ranih intervencija, u Srbiji on postoji i ostvaruje se kroz razvojna savetovišta domova zdravlja. On zahteva unapređivanje, bolje kadrovske, tehničke i stručne kapacitete, bolju organizaciju rada i veću dostupnost svima kojima je usluga rane intervencije potrebna. Pedijatri, koji predstavljaju prvu kapiju sistema, često nemaju vremena, nisu obučeni ili nisu zainteresovani za oblast ranog razvoja. Zato je veoma važno podići svest o značaju ranog razvoja i kontinuirano i sistematski (počev od inicijalnog obrazovanja u pedijatrijskim službama, predškolskim ustanovama i ustanovama socijalne zaštite) inovirati znanja u ovoj oblasti. Naša prednost je što su još dalekih sedamdesetih godina prošlog veka formirana razvojna savetovišta, u kojima rade psiholozi, logopedi, socijalni radnici, obučeni i senzibilisani za oblast ranog razvoja, iako neka, nažalost, nisu više u funkciji.“

Kada se porodica suoči sa razvojnim teškoćama, kašnjenjem ili invaliditetom deteta, društvo treba da im ponudi integrisane usluge iz različitih sektora, koje su poznate i kao „rane intervencije“. Prema istraživanjima, u svim zemljama postoji visoka prevalencija razvojnih teškoća u ranom detinjstvu (smatra se da oko 20% dece ima potrebu za nekim vi-

dom dodatne podrške razvoju u ranom uzrastu). Rano prepoznavanje i procena potreba za podrškom kod dece sa razvojnim teškoćama pomažu u obezbeđivanju odgovarajućih usluga i drugih vidova podrške u sistemu ranih intervencija. Potencijal za razvoj mozga je najveći u prvim godinama života. Istraživanja pokazuju da podrška u ranom detinjstvu najviše koristi najugroženijoj deci i zato je važno da se kroz relevantne sisteme (zdravstveni, obrazovni i sistem socijalne zaštite) i unapređene usluge prepoznaju potrebe svakog deteta i da se obezbedi sva podrška potrebna za optimalan razvoj.

Snežana Plavšić kaže da je veliki korak što je nedavno država, pre svega Ministarstvo zdravlja, u saradnji sa UNICEF-om pokrenula projekat razvoja novog jedinstvenog modela rane intervencije, koji se u svetu dokazao kao efikasan. „On uključuje stručnjake iz oblasti zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite, kao i same roditelje, koji se ‘okupljaju oko deteta’, kako roditelji ne bi tragali od jednog sistema do drugog u potrazi za podrškom. Novina u modelu je i što se intervencija premešta iz ordinacije stručnjaka i tretmanskog pristupa u prirodno okruženje deteta. Definisani, jasno merljivi ciljevi ostvaruju se korak po korak, uz puno učešće roditelja. U centru intervencije je porodica koja u okviru svakodnevnih, rutinskih aktivnosti, ostvaruje napretke u oblastima koje želi da menja. Stručnjaci su samo podrška. Matematika je jednostavna. Uz svu organizaciju, i stres i vreme potrebno za obiliske stručnjaka, dete u našim ordinacijama provede sat ili dva nedeljno. U svojoj kući ili vrtiću ono je sve preostalo vreme. Zato je to pravo mesto za intervenciju“, kaže naša sagovornica i dodaje da su roditelji na ovaj model vrlo pozitivno reagovali,

U tradicionalnom pristupu, roditelji dovode dete na tretman i čekaju u čekaonici ili pasivno posmatraju postupke koji se sprovode sa njihovim detetom. Roditelj najčešće ne dobija nikakve instrukcije šta da radi kroz svakodnevne aktivnosti, kako da podrži razvoj svog deteta i obezbedi stimulativnu sredinu. U modelu čije pilotiranje je zasada izvesno u dva grada Srbije, roditelj je partner

Doc. dr Snežana Ilić, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

spremni da budu partneri, a ne primaoci usluge. „Naravno, pred nama su brojni izazovi, pre svega u spremnosti sistema i stručnjaka da se menjaju.“

Ugroženost i nedostatak prilika u najmlađem uzrastu, kada se postavljaju osnove daljeg razvoja, s vremenom postaju još izraženiji kasnije u životu, ostavljajući posledice i u odrasloj dobi, kako na ličnom tako i na društvenom planu. Bez pravovremenog otkrivanja i podrške kroz intervencije, dete će verovatno kasniti u razvoju, a otklanjanje posledica će biti sve skuplje što se kasnije počne sa podrškom.

Doc. dr Snežana Ilić, sa Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, nacionalna konsultantkinja UNICEF-a za rani rast i razvoj i članica borda Evropske asocijacije za ranu intervenciju, kaže da u praksi kod nas postoji očekivanje roditelja da kad dođu kod stručnjaka on treba da „popravi“ dete, a zapravo su roditelji ti koji najviše mogu da učine uz pomoć stručnjaka. Zato je neophodno promeniti pristup.

„U tradicionalnom pristupu, roditelji dovode dete na tretman i čekaju u čekaonici ili pasivno posmatraju postupke koji se sprovode sa njihovim detetom. Roditelj najčešće ne dobija nikakve instrukcije šta da radi kroz svakodnev-

ne aktivnosti, kako da podrži razvoj svog deteta i obezbedi stimulativnu sredinu. U modelu čije pilotiranje je zasa- da izvesno u dva grada Srbije, roditelj je partner. Roditelj kroz vođeni intervju izražava svoju zabrinutost, opisuje sva- kodnevnu svoju porodicu, približava sa- mostalnost svog deteta, njegovo angažo- vanje i interakcije sa drugima. Roditelj iznosi polja u kojima bi želeo da postig- ne promene u narednom periodu kod svog deteta. Na taj način usluge su pri- lagodene, individualizovane. Za sva- ko dete/porodicu, primenjuju se stra- tegije podrške i konsultacije u okviru kojih dete ide ka višoj funkcionalnosti. Pristup koji je kod nas trenutno zastu- pljen u praksi usredsređen je samo na dete. Novi pristup podrazumeva učešće porodice“, kaže doktorka. Kao uzor po- služio je portugalski model ranih inter- vencija, kao najnapredniji u Evropi. Ra- zvijan je unazad 25 godina, a zasnovan je na naučno potvrđenoj praksi, nauč- nim dokazima. U ovom trenutku Portu- galija ima 164 tima za rane intervencije, koji pokrivaju čitavu zemlju i dopiru i do najudaljenije porodice kojoj je po- trebna podrška.

Osnovni principi ranih intervencija zasnovanih na rutinama, bazirani na naučnim dokazima, jesu da bebe i mala deca najbolje uče kroz svakodnevna is- kustva i interakcije sa poznatim ljudima u poznatoj okolini, kao i da sve porodi- ce, uz podršku i resurse, mogu da una- prede učenje i razvoj svoje dece.

Ako treba da izaberemo jednu najde- lotvorniju i najefikasniju javnu politi- ku za sveopšti razvoj društva, rezulta- ti istraživanja nam kažu da to treba da bude politika koja obezbeđuje punu podršku ranom razvoju dece. Investi- ranje u rani razvoj dece obezbeđuje društvu visok stepen povraćaja ulož- nih sredstava u kasnijem periodu živo- ta – čak četiri do pet puta više od ulo- ženih sredstava.

Što kasnije počnemo da ulažemo u rani razvoj dece – to ćemo kao ishod do- biti niži stepen socijalnog kapitala. Dru- gim rečima, društvo će u budućnosti za postizanje sličnih rezultata morati da potroši mnogo više resursa nego ako ih uloži danas.

Analiza o kapacitetima domova zdra- vlja za podršku ranom razvoju dece u Srbiji sprovedena tokom 2017. godine, u

Razvoj detetovog mozga zavisi od okruženja u kojem raste, ali i od iskustava koja stiče, jednako kao što zavisi od genetike

okviru istoimenog projekta finansiranog od UNICEF-a, pokazala je da Srbija ima mrežu ustanova koju mnoga društva u okruženju nemaju, kao i da bi još mno- go toga trebalo uraditi.

Dr Mirjana Šulović iz Republičkog za- voda za javno zdravlje „Dr Milan Jova- nović Batut“ kaže da bez obzira na to što ima svega 37 razvojnih savetovališta (od 159 domova zdravlja), ona su pozicioni- rana u većim gradovima, te je pokriven- ost dece populacije njihovim radom oko 63% u Srbiji. U toku analize domovi zdravlja svrstani su u tri grupe: oni koji imaju razvojno savetovalište (25), oni koji nemaju razvojno savetovalište (121) i oni koji imaju funkcionalno razvojno savetovalište (11).

„Prema anketi, procenjeno je da oko 58.937 dece ima rizik ili teškoće i smet- nje u razvoju, što je oko 12,8% sve dece. Najveći broj korisnika u razvojnim save- tovalištimima ima poremećaj razvoja go- vora i mogućnosti komunikacije sa dru- gim ljudima“, navodi ona.

S obzirom na to da sve baš nije ideal- no, kako da se roditelj, koji manje zna od lekara i kome je potrebna podrška, snađe? Doktorka kaže da je potrebno da roditelji, pre svega, vode računa o sop- stvenom zdravlju, odnosno ne smeju zanemariti sebe zbog novog člana po- rodice, a posebno ukoliko imaju dete sa kašnjenjem ili potvrđenom razvojnom smetnjom. Za svaku sumnju u vezi sa zaostatkom rasta (i fizičkog i socijalnog – gukanje, razvoj govora, kontakt očima) potražite savet stručnjaka.

„Mimo zdravstvene službe, roditelji (i majka i otac), ali i sestre i braća, potreb- no je da pokazuju ljubav svom detetu, da se igraju i uključuju dete u svakod- nevne rutine porodice (priprema obro- ka, forsiranje samostalne konzumaci- je obroka, čišćenje...). Potrebno je dete minimum oko sat vremena izvoditi u šetnju na dnevnoj svetlosti (prevencija poremećaja vida, sinteza D vitamina, ja- čanje imuniteta). U skladu sa uzrastom,

što više se igrati sa detetom adekvatnim igračkama. Dozvoliti detetu da puži, da pada i samostalno ustaje, da se vrti, da se prlja. Čitati detetu svakoga dana knji- ge adekvatne za uzrast (slikovnice, baj- ke...). Takođe, ukoliko ima mogućnosti, savetuje se što ranije uključivanje dece u predškolske ustanove“, kaže dr Mir- jana Šulović.

Doktorka Snežana Plavšić kaže da bi roditelji trebalo da posmatraju nekoliko oblasti razvoja:

„To je pre svega oblast grube i fine motorike – kako dete zauzima položaj u prostoru, kako se prevrće, podiže, sedi, hoda, naravno u zavisnosti od očekiva- nih normi za uzrast, zatim kako hvata predmete, kako barata sitnijim predmetima, kakva je koordinacija pokreta, upotreba prstiju i šake. Sledeća oblast kojom se bavimo je govor, ekspresivni i receptivni. Dakle, šta dete produkuje i koliko razume govor drugih. Veoma važna je oblast komunikacije, koja je znatno šira od govora, obuhvata i never- balnu komunikaciju, pogled, osmeh, re- agovanje kada mu se obraćamo. Slede- ća je socijalizacija – da li dete razlikuje poznate i nepoznate osobe, kako privla- či pažnju na sebe, da li prilazi deci, kako reaguje na njih, kako reaguje na izlazak roditelja... Važno je i kako se dete igra, opet naravno u odnosu na uzrasne nor- me. Da li igra u jednom trenutku postaje simbolička i imaginativna (tzv. kobajagi igra) ili ostaje manipulativna, repetitiv- na i stereotipna. Pri proceni razvoja ba- vimo se i adekvatnošću emocionalnog reaganja, u smislu intenziteta i kvali- teta, kao i sposobnošću kontrole emoci- ja. Takođe posmatramo šta dete može da uradi u oblasti brige o sebi – hranjenje, kontrola bazalnih navika itd.“

Porodica je najprirodnije okruženje za odrastanje svakog deteta, a roditelji/sta- ratelji su primarni podrživači detetovog razvoja. Programi za podršku ranom ra- zvoju dece predstavljaju priliku da dete- tu već u najranijem uzrastu omogućimo adekvatne podsticaje u svim oblastima razvoja, posebno za razvoj mozga, sigurnost okruženja za ostvarivanje deteto- vih punih potencijala. Podrška za decu koja svoje potencijale ne ostvaruju uvek u skladu sa očekivanjima, mora da bude pružena što ranije, kako bi efekti bili bo- lji, i treba da bude usmerena na celu po- rodicu. **N**